

PAPER DETAILS

TITLE: BURJUVANIN EKONOMİK ETKİNLİĞİNDE KARİZMATİK NEDENSELLİK OLARAK
KALVINİST İDEAL TİPİ

AUTHORS: Kürsat Haldun AKALIN

PAGES: 76-92

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3387552>

BURJUVANIN EKONOMİK ETKİNLİĞİNDE KARİZMATİK NEDENSELLİK OLARAK KALVİNİST İDEAL TİPİ

Dr. Kürşat Haldun AKALIN¹

Özet

Hoşgörüsüz imanıyla kalvinist, Tanrı'yı talep etmektedir. Yönelişinde büyüsel etkileşime, kutsal ayinlere, kutsal yemek ayınındeki paylaşıma, münzevi hayat içindeki nedamet çilekeşliğine yer olmadığı gibi; bunların kurtuluşu sağlayabileceğine dahi ihtimal verilmemektedir. Gerçekten de, kalvinist, Tanrı'nın hoşnutluğunu sağlayabilecek hiçbir garantili yönelişin olmadığına inanmaktaydı. Yine de, inançlı bir kimse sıkı çalışmasıyla kendisini Tanrı'ya adarsa, işinde başarıya ulaşırsa; bu başarı ya da yüksek kazancın, gerçekte Tanrı'nın hoşnutluğunun ve kurtarmış olduğunun birer işaretleri olduğundan, hiç kimse kuşku duymazdı. Servet sahibi bir kimsenin boş oturarak hazır serveti tüketmesi veya rahatlığın keyfini çıkarması, en büyük günahkârlık olarak görülmüştür. Başarılı bir işadamı, Tanrı'ya hizmet etme bilincinin bir gereği olarak, iş etkinliğini genişletmek maksadıyla kazandığı parayı yeniden yatırıma aktarır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Etkinlik, Burjuva, Karizma

Jel Kodu: Z1

THE CALVINIST IDEAL TYPE AS THE CHARISMATIC CAUSALITY IN THE ECONOMIC ACTIVITY OF BOURGEOIS

Abstract

The calvinist believed in a stern, demanding god. No magic, no sacraments, no communion, no acts of contrition would win his favor. In fact, there was no assurance that the calvinist could please God. However, if a believer devoted his life to hard work, success in that work might be interpreted as a sign of God's favor, although one could never be sure. Having eliminated idle enjoyment of wealth that a cardinal sin, the successful businessman were forced to reinvest the money in more business ventures as a way of serving God, and, indirectly, assuming themselves that God was pleased with their services.

Key Words: Economic activity, Bourgeois, Charisma

Jel Code: Z1

¹ Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi

1.Giriş

Burjuvaziye özgü faaliyet tipinin toplumdaki bireylere aktarılmasına engel olan, sermayenin gelişmesine sınırlar çizen orta çağın Katolik iktisat ahlakının insanlar üzerinde zihinsel bir inisiyatif kurduğu zihniyet dünyası; karizmatik nedensellik gücüne muktedir olan ferdiyetlerin örnek tavırlarıyla çevreye aşıladıkları ve benimsettirdikleri belli bir ideal kişilik tipinin genelleşmesiyle ortadan kalkmıştır. Böylece, Katolik asketikizminin irrasyonel bir içeriği kapsayan, çalışmadaki kazanç güdüsünün insanı Tanrıdan uzaklaştıracağı, maddi servetin dünyaya bağımlılık anlamına gelerek kişiye ahreti unutturacağı, ihtiyaca yeten çalışmanın ve adalete uygun düşen fiyat ile ücret seviyesinin Tanrı katında makbul olduğu, Tanrının lütfuna erişmek için kanaatkarlık içinde belirlediği gereksinimlerine yeten faaliyette bulunarak arta kalan zamanının tamamını manastırlarda nefsine eziyet edercesine ibadetle uğraşmasının gerekliliği, yeniliğe ve değişmeye karşı çıkılarak itaat ve tabiiyetin esas alındığı vs anlamındaki bütün öğretileri ve bunları katı bir taassup içinde uygulanan hiyerarşik kilise otoritesi (Weber 1984; 112-113); kalvinist ideal tipin bireysel güdüler halinde kişinin iç dünyasına inerek değer yargılarını ve tavırlarını değiştirmesiyle (Weber 1984; 114) geçerliliğini ve meşruiyetini kaybetmiştir. Kalvinist asketikizmin telkin ettiği bu yepyeni ideal kişilik tipinin genelleşerek meşrulaşmasıyla birlikte, kendi ilişki normlarını topluma egemen kılmış, tüm davranış ile tutumlara nüfuz ederek kurumsallaşmasının sonucunda da, süreklilik kazanmıştır. Böylece, dolaylı olarak da olsa, hizmetinden Tanrı'nın hoşnut kaldığı huzuruna erişir. Nasıl ki, ussal dinsel yönelme, aşırı derecede dünyevi asketikizm üzerinde odaklaşmışsa; ussal ekonomik sistem de, ekonomik hayat tarzının aşırı derecede ussallaşması üzerinde durmuştur. Ticaret tekniğindeki ilerlemelerin bir sonucu olarak da görülebilen tamahkarlık ve açgözlülük duyguları, tek başına; Protestan ilahiyatın gelişiminin doğal bir sonucu olan ruhani dindarlık veya bireysel arınmışlık anlamındaki dünyevi asketikizmin başarı ve kazanç güdüsüyle eş değer kılınamaz. Bireysel ruhani yöneliş anlamında dünyevi asketizm ile rasyonel ekonomik faaliyeti betimleyen kavramların oluşturulması için; öncelikle bu tarihsel ortamın ayrıntısıyla gözlemlenmesi, ve hemen sonra da kalvinist davranış tarzını açıklayan karakteristik kişilik nitelikleri veya ideal tipi hakkındaki fikirlerin tümevarımsal yolla irdelenmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir. Artık gerçek dünyaya dönebilir, kazanç maksatlı tipi andıran diğer eylem örnekleri araştırabiliriz. Bireysel ruhani arınma anlamında dünyevi asketikizmin ayrıntısıyla irdelenmesi için, Tanrı ile dünya arasında kurulmuş bağıntıyı açıklayan Protestanlara ait vaazların, kişisel mektupların, günlüklerin ve diğer yazın belgelerinin sorgulanması gerekmektedir.

Protestanlık, özellikle de kalvinizmin İngiltere'deki kolu olan püritanizm öyle bir ideal kişilik tipi çizmiştir ki; bu ideal insan, kendisinden başka diğer bütün insanları ahirette Tanrının nimetlerinden mahrum kalacak olan günahkarlar olarak kabul etmektedir. (Weber 1984; 114) Ayrıca, Tanrının günahkarlara lütfunu bu dünyada nasip kıldığına inandığından; bir seçilmiş olarak kendisinin de uhrevi kurtuluşunun ve ilahi affının, Tanrının şanını bütün insanlara sergilemesine bağlı olduğunu düşünmektedir. Tanrı lütfuna, mesleki faaliyetlerindeki başarı ve terfileriyle erişebileceği, işinde münzevi hayatı yaşadığı ölçüde ruhunu arındırarak seçilmişlerin arasına katılabileceği ve günahkarlıklarından kendi çabasıyla affa uğrayabileceğine inanmıştır. Bu inanç, kalvinistin okyanuslara açılan gemisini, parasal servetini ve tüm mülkünü, yatırım sermayesi haline dönüştürdüğü ticarethanesini veya fabrikasını; adeta manastırların inziva odalarından biri haline getirmiştir. (Calvin 1968; 782-786) Kalvinist, kilisesini kendi kalbinde, kazanç peşinde koştuğu iş yerinde kurmuştur.

2.Kalvinist İdeal Tipin Genel Özellikleri

Tıpkı, gününün belli saatlerini Tanrıya yakarmaya ayıran, o orta çağın sofı Katoliklerinin yemek yemeden su içmeden ve her türlü zevklere dalmadan, kendi nefesine işkence edencesine bu dua saatlerini matematiksel ve sistematik bir tarzda arttırması gibi; kalvinist de, aynı nefse eza tavrıyla kendisini işine adamıştır. (Calvin 1968; 791-801) Çalışma saatlerini her gün düzenli olarak belirlemiş, etkinliği sırasında kendisine ekonomik hedefleri belirleyerek tasarladığı çalışmasını sistematik bir hızla metodik olarak arttırmıştır. Kendisini Tanrının bir mutemedi gibi (Calvin 1968; 803-804) görmüş olduğundan, teşebbüsünü mali açıdan kontrol altında tutabilmek için, önce rasyonel muhasebeyi iş yerinde uygulamış ve bunu sürekli olarak geliştirmiştir. *“Sadece, tek yol ile, 'dini dünyanın içine taşımakla birlikte, aynı zamanda dünyanın dışına çıkartarak', kötülüklerden kaçabilmektedir. Teşebbüs, böylece kilisedeki ibadet yeri atmosferiyle günlük çalışmaya telkin edilmiştir. Bütün şahısların enerjilerinin çalışma birliği etkinliğinde düzen altına girmesi desteklenmiştir. Metodist, bundan dolayı, kendi düsturumu dikkate alacağım diyerek işimde tembel olmayacağım, çalışmamda hiçbir anımı verimsiz geçirmeyeceğim, daima şevkli ve gayretli bir ruha sahip olacağım, her günümü belli kısımlara bölerek Tanrıya kulluk borcumu üretkenliğimle ödeyeceğim diyerek; ömründen boşa giden her anı, verimsizlik içinde geçen her zamanı Tanrıya isyankarlık olarak görmüştür. Bundan dolayı saat beşte kalkacağım, kendimi işime adayacağım, sık sık birkaç dakika da olsa gizlice Tanrıya dua edebilmek için kendime izin vereceğim. Her gün on iki saate kadar varan bir çalışma süresince kendi küçük işimle uğraşırken, kendi kendimi 10 shilling kazanmak üzere ayarlayacağım ve bunu büyük bir*

rahatlıkla gerçekleştireceğim. Çalışmasında iş ahlakını ve sürekli endüstrileşmeyi zorunlu tutmasıyla, püritan, mesleki faaliyetlerinde ve sosyal alışkanlıklarında planlamayı arttırmış, maksada yönelik davranışı geliştirmiş , kendisi üzerindeki öz denetimini de güçlendirmiştir.” (Wellman 1967; 182-183)

Tembelliği ve boş oturmaya, aylaklığı ve verimsiz çalışmaya, Tanrının şanını alçaltıcı bir davranış olarak en büyük günah saydığından¹ mesleğinde sürekli ilerlemeyi, daha iyi işlere talip olarak kazanabildiğince kazanmayı, daima, dinsel bir vecibe olarak kabul etmiştir. İşindeki başarısının bir ölçüsü olan artan karı, Tanrı lütfunun adeta bir işareti olarak kabul etmesine rağmen; kendisi sadece seçilmiş olmayı arzu ettiğinden, yani Tanrının lütfuna öbür dünyada ulaşan azizlerin safına katılmayı istediğinden; bu dünyada lükse ve eğlenceye düşenlerin ahrette Tanrının gazabına uğrayacağı anlamındaki Katolik inancı içtenlikle doğruladığından; artan servet ve çoğalan maddi olanak içinde dahi olsa, mütevazı hayat tarzından asla ayrılmamıştır. Kanaatkarlık içinde sınırlandırdığı şahsi gereksinimlerini tatmin ederek (Wellman 1967; 192) , nefsine hakim olmayı esas edinmiş; lüks tüketimi Tanrının lanetlediği kimselerin belirtisi olarak gördüğünden, ihtiyacı aşan her harcamayı günahkarlık görmüştür. Sürekli ibadetgahı olarak kabul ettiği iş yerinde en yüksek verime ulaştığı ölçüde Tanrının şanını sergileyebileceğine inanan, bu maksatla da Tanrıyı her yerde hükümlan kılmak isteyen kalvinistler; yenilikleri özendirerek ve üretime uyarlayarak rasyonel bir teknolojiyi uygulamışlardır. (Troeltsch 1981; 794) Böylece, daha önceden tesadüflere kalan ve üretimin katı geleneksel yapısında bir türlü kendisine yer bulamayan her yeni buluş, kalvinistlerin asla vazgeçemeyecekleri bir kazanç aracı haline gelmiştir. Calvinisti dindar kılan davranış normlar; çalışkan ve tutumlu, kazandığını yeniden yatırım sermayesine aktaran, gününün her saatini en verimli bir şekilde değerlendirebilmek için planlayan, belirlediği ekonomik hedeflere rasyonel davranış tarzıyla ve seçime dayanan kararlarıyla ulaşma esnekliğine kavuşan, çalışmasını rasyonel olarak sistematik usulle yoğunlaştıran ve gerektiğinde yeni metodları uygulayan, sürekli yenilikler peşinde koşan, hesabını bilen ve borcunu zamanında ödeyen, ekonomik başarısı sayesinde çevresinde itibar gören ideal bir insan tipini (Troeltsch 1981; 798) oluşturmuştur.

Max Weber’e göre, kalvinist değerlerin oluşturduğu, zamanın irrasyonel zihniyet yapısına karşı olan ussal nitelikleriyle bu ideal insan tipini benimseyen ve karizmatik bir güce sahip olan bir grup insanın; yani kalvinist müritlerinin örnek tavırlarıyla ve benimsedikleri hedeflere yönelik rasyonel davranış normlarını açıklayıcı ikna yetenekleriyle, bu yaşama tarzı, yavaş yavaş tavandan tabana doğru aktararak yerleşmeye başlamıştır. Böylece, insanların her

günkü alışılmış davranışları anlam bakımından içeriğini değiştirmiş, çok farklı hedeflere yöneltmiştir (Troeltsch 1981; 802). Hayatını kanaatkarlıkla belirlediği ihtiyacına yeten bir çalışmayla devam ettirmesi telkin edilen ve fakirliğiyle itibar gören belli bir kesimin bütün vaktini dua etmeye ayırmakla Tanrıya yönelen insanın yerini; iş yerini yegane ibadethane ve işini de kutsal bir ibadet olarak düşünen ideal bir insan anlayışına bağlanan kalvinist müritlerin almasıyla; aynı uhrevi maksatla, dürüstlük ve karşılıksız sevgi içinde, aynı nefse eza tavrıyla mesleki faaliyet ve dünyevi çalışma büyük önem kazanmıştır. Mesleki etkinlik Tanrıya giden yol halini alınca; kendisini işine adanmış, ömrünün sonuna kadar bütün günlerini çalışma saatlerine ayırarak en rasyonel bir şekilde kullanmaya azmetmiş, mesleki başarı ve toplumsal konumu olduğu kadar kazanç ve serveti de Tanrı lütfunun bir ölçüsü öneminde yorumlamış olan ideal bir insan tipi doğmuştur.

“Metodist, her insan Tanrıya uzanan kendi hayatındaki her şeyini çok sıkı bir şekilde muhasebesini yaparak, kendisini sorumlu tutarsa; bunu, sanki Tanrının güvenilir bir mutemedi gibi faaliyette bulunması takip edeceğinden, Tanrı mutlaka onu gözetecektir şeklinde düşünmekteydi. Bu nedenle, tam anlamıyla dinsel değer yargılarını değiştiren insan, böylece mesleğinde başarıya ulaşmak zorunda kaldığını kabul etmiştir. Mamaftih, ulaşılan yüksek kazançlarla gerçekleşen bu refah, imanlarından dolayı Tanrı tarafından sunulmuş bir ödül ya da bir karşılık anlamını taşııyorsa da; tam anlamıyla başarıya uygunsuz bir önem verilmiştir. Mesleki başarıyla bu dünyada ulaşılan değer ile konumlar, bu imanlı insanların gözünde hiçbir anlam taşımaksızın, aynı kanaatkarlık ve tutumluluk gayretiyle, sürekli çalışma azmiyle, Tanrı hoşnutluğunun kanıtları haline gelmiştir. Böylece, bir insan Tanrının daha büyük bir mutemetliğine nail olabilmek için, kendi hüner ile kabiliyetlerini ispatlamış olduğundan, bu başarıyı elde etmektedir. Sonuçta, normal olarak, iş uğraşısında başarısızlığa uğramak, acımaya layık olmayan, kınanması gereken bir suç niteliğinde olduğundan; henüz teşebbüs başarısı inançlı bir mutemetlik çabasını gerektirmemiştir. İşinde başarılı olmak için, hristiyan ahlakını ve ekonomisini dikkate almak suretiyle her ikisinin de talep etmiş olduğu uzun ve çetin çalışma aynı öneme sahiptir. Tanrı kasası öğretisi veya şahsi sorumluluk inancı, metodizmde, insan ruhunun kurtuluşu ve dünyevi başarıyla, menfaatlerle görünüşte uygunsuz gibi olsa da bir bağ kurmuş olduğundan, çok büyük bir öneme kavuşmuştur. Kişisel sorumluluk, paranın mutemetliğinden çok fazla şeyi kapsamaktadır. Özellikle de, zamanı, hakkını vererek kullanmayı gerektirmektedir. Oxford’taki günlerini kolayca tahmin edilemeyecek derecede çok katı ve müsamahasız bir disiplinle zamanını değerlendiren Wesley; ömründeki her anını verimli ve yararlı şekilde kullanarak kalıcı işlere kendini

adamayan bir insanın, rahatlığıyla ve aylaklığıyla, Tanrıya isyan etmekte olduğunu vurgulamıştır. Zamanını ve parasını, tek bir yönetim içerisinde düşünerek, ayrıntılı şekilde tasarlayıp planlayarak, aralarında doğrudan bir bağ kurmuştur. Wesley, bir iş adamının, işinde her hangi bir serbest veya boş bir zamanının olabilmemesini, olanaksız görmüştür.” (Bebb 1980; 92-93)

Böylece, ideal tip, tavandan tabana yayıldığı ölçüde karizmatik otoriteyi de beraberinde getirmiştir. Karizmatik nedenselliği taşıyan kalvinist vaat ile kurtuluş yolları bireysel güdüler halinde kişiye aktararak değer yargılarını ve tutumlarını değiştirdiği andan itibaren; insanların dünyaya bakış açısı, yaşama biçimi ve dolayısıyla faaliyet tarzları ile ilişki normları içerdikleri anlam bağı itibarıyla değişmiştir. Eskinin fakirlik yeminleri ve hayırseverlik anlamındaki karşılıksız yardımlarının yerini; rasyonel teknoloji ve her türlü yeniliği üretimin yapısına uyarlayarak maksimum kazanca ulaşmak maksadıyla yapılan faaliyetin gerektirdiği, ekonomik menfaat düşüncesi, tutumluluk, dakiklik, çalışkanlık, dürüstlük vs., almıştır. Seçilmişlik güdüsüyle başlayan bireycilik eğilimiyle kişisel kazanç ön plana geçmiş; böylece, iktisadi yönüyle sosyal ilişkiler karşılıklı menfaat esası üzerine kurulmuştur. (Bebb 1980; 95)

3.Kalvinist İdeal Tipin Genelleşmesi

Kalvinist asketizmin kuramsal olarak oluşturduğu devrinin bu ideal insan tipini karakterize eden dini lider (J.Calvin, R.Baxter, J.Wesley vs.,) kendi şahsında yaşatmış olduğu burjuva faaliyet tipinin anlam bağını, kendi davranış tarzları ve değer yargılarıyla, olaylar karşısındaki tutumlarıyla olduğu gibi yansıtmaktadırlar. (Bebb 1980; 96) Liderlerin kendi ikna kudretiyle ve doğrudan müritleri vasıtasıyla rasyonel bir anlam taşıyan yeni kültürel değerlerin tavandan tabana doğru gerçekleşen aktarılması sonucunda, kalvinist ideal tip, toplumda rağbet görerek insanların davranış tarzlarına nüfuz etmiş, fiiller üzerinde karizmatik bir insiyatif kurması yoluyla da somut bir olgu haline gelmiştir. *“Din, ortaya çıktığı andan itibaren, hayat üslubunun ve ekonominin rasyonelleşmesi dönüşümüyle bağlantı kurduğu müddetçe, azmettirici bir unsur olduğu elbette bir gerçektir. Dinsel fikirlerin kavranılmış eylemlerinin, nasıl merkezi bir hale geldiği sorununun ciddi olarak göz önünde bulundurulmasıyla, dinin biçimlendirici tesiri olanak dahiline girer. Rasyonelleştirme, kültürlerin kendi dinsel durumlarını niteleyen ana bir kavram olmasından dolayı, din sosyolojisinin bu gibi kültürel tanımlamalardan haberdar olması gerekir. Dini kurtuluşa olan güveniyle dünyadaki mesleğinin ahlağı olarak, usul ve kuralına göre işleyen bir tarzda bütünleşen hiç bozulmamış birlik; yalnızca, asketik Protestanlığın yarattığı bir birliktir. İlaveten, bir yaratık olarak bütün*

kendi kusurlarına rağmen, sadece Protestan ahlakındaki dünya; kati surette üstün olan Tanrının isteğine göre yapılan rasyonel davranışla nail olduğu kendi görevlerinden biri vasıtasıyla obje haline gelerek, birliğe ve dinsel anlamlılığa sahiptir. Başarı, rasyonelliğe, kişinin kendisine olan hakimiyetine itibar kazandırdığında, maksatlı davranış tarzı yalnızca dünyevi kazanca yönelmekle kalmaz; başarı, böyle davranış üzerine inen Tanrı takdisinin bir işareti gibi yorumlanır. Bu dünyevi asketikizmin başka hiçbir dinde bulunmayan ayırt edici sonuçlarından en önemlisidir. Bu din, inananlarından, münzevi keşiş hali gibi bekar kalmalarını istemediği gibi, bütün şehvani zevk ile sefalardan sakınılmasında ısrar etmiş; fakirliği reddetmesine rağmen, çalışarak kazanılmamış servet ile gelirden hazzederek vakti boşa harcamayı ve sömürüyü ihraç etmiş, ayrıca feodalliğe ait bütün kalıntıları iptal ederek servetin şatafatlı gösterişinden sakınılmasını mecbur kılmış; manastıra kapanarak hayattayken ölümün hissedildiği çilekeşliği ret etmiş olmasına rağmen, sürekli tetikte kalarak, hayat üslubuna rasyonel bir şekilde hakim olunmasını; dünyanın güzelliklerine, sanata veya her hangi bir kimsenin kendisine özgü ruh hallerine veya duygusallıklarına kişinin kendisini kaptırmasından kaçınılmasını talep etmiştir.” (Weber 1964; xxiii)

Dünyevi asketikizmin bilinen ve değişmez gayesi, bütünüyle hayat örneğinin disipline edilmesi ve yöntemli şekilde örgütlendirilmesidir. Dünyevi asketikizm, tipik olarak ‘meslek erbabı’ ile betimlenildiğinden; rasyonel örgütlenme ve toplumsal ilişkilerin kurumsallaşması bütünlüğünün sonuçlarıdır. Rasyonelleşme sürecinde fikirler, sadece sosyal ve davranış olarak örnek oluşturmazlar, fakat bu işaret edilen örneklerin yerine getirilmesi için gerekli olan güdüsel bağlantıların çeşit ile seviyelerini de ifade ederler. “Asketik Protestanlık yoluyla sadece batıda, rasyonel asketikizmin dünya hayatının bir tarzı haline dönüştürülmesinde ileri adımlar atılmıştır. Asketiğe göre, ilahi kurtuluşun kesinliği daima kendisini rasyonel faaliyette göstererek; eylemin anlamıyla, maksat ile ifadesiyle bütünleşir; düstur ve kurallarıyla da hakimiyet kurar. Lütfun kesin ifadesinin etkin belgelenmesine ortam hazırlayan dünya nizamında, çilekeşlik, kişinin tamamıyla rasyonel olması gerektiği bir meslek halini alarak, bireyin yerini tayin etmektedir. Böylece, servet edinme zevkinin yine men edildiği çilekeşliğin, mesleki iş gairesi haline gelerek ekonomik eyleme bağlanmasıyla; rasyonelleştirilen ahlaki gereklere bağlı kalınmış, çok iyi tanımlanan meşruiyetine de itaat edilmiştir. Böylece kazanca yönelik faaliyetin başarılı takibi, takva ehlinde olan bir kimsenin meşakkatinin Tanrı tarafından kutsanmasının ve kendi ekonomik hayat modeliyle Tanrının hoşnutluğunun bir tezahürü gibi sayılarak, itibar edilmiştir. Çilekeş sofu, kendi lütf halinin ruhsatını, kesinlikle dünyadaki kendi davranışında keşfeder. Böylece dünyevi çilekeşlik,

mesleği hakkında sorgu etmeksizin ve arayıp bulmaksızın, dünyadaki mesleğinin fiili uygulamasının anlamı hakkında araştırma yapmayı gerekli gören meslek erbabını tanımakla; bütün anlamıyla sonucun kişiye ait olmadığını, Tanrının takdirine kaldığını ifade eder. Meslek erbabı için, bu dünyadaki rasyonel faaliyetleri vasıtasıyla, nihai önemi kavranılamayan Tanrı iradesini şahsen uygulama konumuna koyması yeterlidir. İlahi kurtuluşun birbirleriyle en tutarlı tiplerini kapsayan din; kişilerin mutlaka üstlenecekleri ve hayat örneğiyle kendini ortaya koyacakları, kaçınılmaz bir şekildeki dinsel kurtuluşa düşkünlük halini alır. Özellikle, ölümden sonraki dirilişin şartları, arzulanan ve erişilmek istenilen belirli tarzdaki kurtuluş yoluyla uyumlu olarak ve bu anlamdaki kurtuluşun ruhsal niteliğine göre değişerek, hayat tarzına dinsel şekilde yapılan tesirle nüfuz edilir. İlahi kurtuluş için yol arayan her hangi bir dinsel grup, ortaya çıktığı andan itibaren, ameli baskıları uygulamada en kuvvetli şansa muktedir olarak; dinsel güdülerin dışında, bütünü oluşturan belirli değerlere yönelinerek eylemsel davranışı düzen altına alır.” (Weber 1964; xxv)

Hayat tarzının dinsel olarak sistemleştirilmesi, durumun gerektirdiği şekilde, ekonomik davranış üzerinde etkili güç sarf ettirecek kadar belirli sınırlamalarına da sahiptir. Nihayet, dinsel motivasyonların özellikle de ilahi kurtuluş ümidinin; hayat tarzının gidişatı üzerine, ekonomik davranış biçimine hiçbir şekilde güç kullanarak baskı yapma zorunluluğuna gereksinimi yoktur. Şimdiye kadar, çok önemli bir kapsamda zaten nüfuz etmişlerdir. “Ahlaki bakımdan dinsel öncü, Tanrılık vasfının doğa üstünlüğüne sığınarak kendi öğretisini meşru kılma eğilimindedir. Dünyanın dışında ve üstünde kaim olan bir veya daha fazla Tanrısal kavram, beşeri koşulun yerini belirler ve ilahilik uğruna görüşlerini meşru kılar. Tanrıyla aynı olduğu bazı kişisel bağlantısında geçerli kılınmak istemekte, buna dayanarak da, ahlaki bakımdan dini öncü kendisini Tanrının bir aracı olarak tasavvur etmektedir. Tanrının isteğine uyarak diğerleri için kurulan bir düzeni ilan etme görevini üstlenmektedir. Bununla beraber, kişisel olarak kendisinin kutsallaştırılmasına hiç de gereksinim duymamaktadır. Diğer taraftan, ahlaki olarak dinsel öncü, belirli zümrelerdeki şahıslar üzerine talepler yükleyerek, bu yolla sadece sahip oldukları elverişli duruma göre bunların yapılmasını istemekle yetinmez, fakat bunun yerine kendi hükümlerinin bir görev anlayışıyla izlenmesini şart koşar. Örnek alınan dini öncü, kişisel meziyetlerinin daha yüksek düzeyiyle tanımlanan dinsel anlamdaki bir şekillendirmesiyle, diğerleri tarafından takip edilebilecek hayat yolu için bir model hazırlar. Kuralsallaşarak oluşturulan düzeni sona erdireceğini haber verme sorumluluğunu üstlenen ve bu ihlalinin ahlakça meşru kılındığını açıkça söyleyen bir kimse olarak, nebiler veya dinsel öncüler, bu gayesine açıkça aykırı olarak yerleşmiş önceki nizama

karşı kesin bir şekilde muhalefet etmeye kendini adanmış kimselerdir, kutsal kıldıkları kendi davranışlarıyla yerleşmiş alışkanlıkları geçersiz kılmaya azmetmiş liderlerdir. Örneğin, İsrail'in nebilere, asırlardan beri aktarılan kurumsal ibadetin ve yasaya uygun kılınmış davranış biçiminin, ayrıntısıyla irdelenmesi ve açıklanarak öğretilmesi görevini üstlenmiş Tapındaki din kurulunun dışında ve hatta bunların yorumlarına karşı olarak ortaya çıkmış, alışılmışın dışındaki aykırı gelen mesajlarını duyurmuş, yeni bir Tanrı yolunu kendi vahiy deliline dayalı olarak kurma gayesini edinmiş, karizmatik öncülük işlevini üstlenmiş önderlerdir. Tapınak görevlilerinin pek çoğu, kendi zamanlarında ortaya çıkan ve benimsedikleri yönelişlere de aykırı gelen içerikte bir mesaj sunan bu nebilere; Tanrıdan olduğunu kanıtlayan bir işaret aramış, Musa'nın denizi yarası misali ilahi bir mucize beklemişlerdir. Dinsel şahsiyetin rolü, karizmatik öncülüğün sadece bir örneği olmasından değil, bununla birlikte ilk esas modeli (prototip) olmasından ileri gelir. Rasyonelleşme sürecinin kavranılmasına ait görünüşü olarak düzen anlayışlarının gelişmesiyle ilgili aydınlatıcı bir kavram olarak karizma; sadece doğuştan gelen özel doğal yeteneklerin tesiriyle, bir şahısta meydana gelen Tanrı vergisi bir meziyet olduğundan bu isimlendirme tamamen yerindedir.” (Weber 1964; xxvi)

Dini ahlaklar, sosyal kurumları çok farklı yollarla nüfuz ederler. Dinsel ahlağın kesin görünüşü; büyüye ve ayin kabilinden dinsel törene ve genel olarak dinin özellik belirten karakterine düşkünlüğünün aşırılığı değil; fakat, tercihen kuramsal olarak dünyaya karşı aldığı tutumdur. “Sistematik ve meşru bir yolda kazanılmış olan servet, Protestan asketik gruplar arasında, ilahi lütuf ve ihsan durumunun daima onaylanmış tek işaretidir. Kalvinizmin ekonomik tesirlerinden en fazla dikkate değer olanı, geleneksel tarzdaki hayır ortadan kaldırmış olmasıdır. İlk olarak, çeşitli şekillerdeki sadakayı yapısından attı. Calvinistlerin, birinci adım olarak, son zamanlardaki orta çağ kilisesindeki piskoposluk servetinin dağıtılmak üzere önceden belirlenilen kuralların tavsiyesiyle ve orta çağ hastanesinin kurumuyla hayır toplanmasının sistemleştirilmesine karşı çıktıklarından emin olabilirsiniz. Çeşitli şekillerdeki sadaka kavramı, bir hasenat olarak, hristiyanlıktaki önemini hala devam ettirmekteydi. Ahlaki dinlerin sayısız hayır işleriyle uğraşan kurumları, uygulamada dilenciliğin yaratılmasını ve doğrudan beslenilmesini beraberinde getirmiş; bu anlamda hayır kurumları tamamen dikkate çeken ayiniyle merhamete bir anlam verilmesine neden olmuşlardır. Kalvinizm, bütün bunlara bir son verdi, özellikle de dilenciliğe sevk eden, kar gayesi taşımayan yardımseverliğe karşı kesin tavrını takındı. Kalvinizmde, asla keşfolunamayan Tanrı, eşitsiz servet şeklindeki lütuf ve ihsanını dağıtmak için, çok iyi

nedenlere sahiptir. Calvinizm, bir insanın özellikle kendi mesleki çalışmasıyla kendi kendisinin seçilmişliğini kanıtlaması zannının önem ve baskısına kesinlikle son vermez. Bu nedenle, yalvaran dilenci olarak kişi, kardeşlik sevgisinin belli davranışlarını ihlal ettiğinden, dilencilik açıkça lanetlenmiştir. Bütün Protestan vaizlerinin, bir şahsın yetenekli olduğu işi yapmayıp aylak durmasının ve boş gezmesinin kaçınılmaz bir şekilde kişinin kendi hatasından kaynaklandığını farz eden bir usul takip etmeleri çok önemlidir. Protestanlığın dünyevi asketizm, ilk olarak, kapitalistliğe ait bir hali ortaya çıkarmakla; özellikle daha dindar ve ahlaki bakımdan da çok katı kimseler için, iş etkinliğinde meslekileşmenin yolunu açmıştır. Hepsinden ziyade Protestanlık, iş çabasındaki başarıyı, hayatın rasyonel usulünün bir semeresi olarak yorumlanmıştır.” (Weber M. 1964; xxxvi)

Karizmatik şahsiyetlerin kendi fikir ile değer yargılarını, davranış ve fiilleriyle toplumdaki diğer kişilere de benimsettirmek suretiyle genelleştirmesinin sonucunda, kültürel değerlerin bu yönde belirerek kişiler üzerinde artık zihinsel bir inisiyatif kurmaya başladığını (Weber 1964; 149) öne sürmekle M.Weber; rasyonel burjuva faaliyetinin, hangi maksatla olursa olsun, işinde kendisine hedefler belirleyerek, buna ulaştıracak araçları en akılcı seçimiyle birlikte verimli kullanılması anlamında süreklilik kazandırılmasıyla, faaliyetten sosyal sisteme yönelen bir yapının oluştuğunu belirtmiştir. Böylece, kişiyi rasyonel burjuva faaliyetinde bulunmaya yönlendiren güdüler; karizmatik ferdiyetlerin ikna gücüyle genelleşen davranış ile eylemlerini anlamlı kılan değer yargılarının herkes tarafından benimsenmesiyle değişen kültürel değerlerin bireysel bir yorumu özelliğindedir. Kültürel içeriğin, dinin irrasyonellik veya rasyonellik niteliğine göre bu iki şekilden birinin özelliklerini kapsayacağını belirten Weber; sadece, nitelik ve kudret sahibi karizmatik ferdiyetlerden toplumdaki herkese yönelen fikir ve düşünce akımıyla, bunların benimsenmesi sonucunda; meşru kıldıkları faaliyet ile davranışların güdülerini gücünü taşıdıkları ölçüde, kültürel temeli değiştirebileceğini savunmuştur. (Weber 1964; 177)

4.Meşruluk Sürecindeki Burjuva Faaliyet Tarzına Uyum

Kalvinist müritlerin gerçek hayata uyarlamış oldukları davranış ile tavırlarından, faaliyet biçiminden kuramsal olarak oluşan bu ideal tipe sadakatle bağlanarak kendisini sofu bir hristiyan sayan reformistlerin; dinsel telkinleriyle çevresindeki kişilerin iç dünyalarına inerek yeni bireysel motifleri uyandırmak suretiyle, insanların değer yargılarının ve tavırlarının değişmesi sonucunda, karizmatik bir nedensellik gücüne muktedir olduklarını (Weber 1964; 209) savunan Max Weber; böylece toplumun us dışı bir nitelik taşıyan kültürel temelinde

rasyonelliğe geçişin gerçekleştiğini belirtmiştir. Calvinist ideal tipin şahıslar tarafından bir iman gücünde benimsenerek halka halka bütün topluma aktarılması sonucunda gerçekleşen kültürel temeldeki bu rasyonelleşme eğilimiyle; Tanrıya yönelmede kilise dogmalarına teslimiyet anlamındaki ruhban sınıfının her şeyi düzenleme hegemonyasına bir son verilerek, Tanrıya birey olarak kendi içi dünyasında yönelen insan anlayışının hakim olmasının sonucunda, toplumun dinden arınmasıyla gerçekleşen özgürlük ortamı içinde; daha önce görüntülerine rastlanılan, kilise otoritelerince yasaklanılarak kınanılan kazancı en yükseğe çıkartmak için rasyonel seçimler anlamındaki burjuva faaliyet tipi ile bu dinsel yöneliş arasında içerik bakımından bir uygunluğun bulunduğunu (Weber 1964 ; 232-233) belirlemiştir.

Özellikle, kişinin kendisini insan hayatından soyutlayarak, inziva odalarında açlık ve susuzluk çekerek, sadece tefekkür ve ibadet yoluyla Tanrıya yönelme zihniyetinin terk edilmesinin sonucunda; bu şekildeki bir ibadetle hiçbir kimsenin kendi ruhunu arındırarak ilahi kurtuluşa erişemeyeceğinin anlaşılmasıyla, dünyevi faaliyet dinsel bir içeriğe kavuşmuştur. (Yinger 1992; 43-44) Böylece, bir taraftan bütün insanların tek tipteki cemaat ruhu kalıbına girerek bütün faaliyet ile tavırlarının, düşünce ile inançlarının kurumsallaştırılması ve şekilci kılınarak önceden belirlenmesi ret edilerek, toplumun dinden arındırılması sağlanmıştır. Dinsel dogmaların baskısından kurtularak toplumda, din, bu dünyanın dışına çıkartılırken; dünyevi uğraşlar dinsel bir içerik kazanarak, din, bireyselleşerek dünyanın içine taşınmıştır. (Yinger 1992; 47) Daha önceden horlanarak ret edilen dünyevi faaliyetin güdülerinden kazanç maksadı ve servet edinme tutkusu, iman gücünde kabul görmüştür. Dinsel ideallerin güdülediği faaliyet tipinin kesin anlamını böylelikle kavrayan ve olarak şekilde yorumladığı hedeflerine ulaşmak isteyen insan, artık dünyaya ait günlük işlerine tamamıyla kazanç maksadına göre yönelmek suretiyle; pratik davranışlar bir düzen altına alınarak sistemleştirilmiştir. Faaliyetleri kişilerce anlaşılır ve makul kılarak süreklilik kazandıran değerlerin toplumda benimsenmesiyle, kültürel bütünlük sağlanmıştır. Böylece, genelleşen faaliyet tarzının anlam bağıni oluşturarak, kişinin maksat ile araçlarıyla iş anlayışının rasyonelleşmesine neden olan kültürel temelin örnek alındığı hayat üslubu içerisindeki bu dünyaya ait gayret ile tutkular; Tanrının kurtuluş ile ihsanına erişilmesindeki ve öbür dünyanın kazanılmasındaki yönelişlerin odak noktası haline gelmiştir. (Troeltsch 1981; 811-812) Bu nedenle, her hangi bir dinin telkin ettiği yaşama tarzını uygulayan kişilerin somut davranış ile tutumlarından, bunların nedenselliğini oluşturan fikir ile değerlere varıncaya kadar etkisini belirleyebilmek için, öncelikle bu dinin iktisat ahlakının ilkelerini kesin olarak açıklamak gerektiğini belirten M.Weber; özellikle kurtuluşa ermeyi ümit etmenin ve

kurtarıma emelini hissetmenin yol açtığı dinsel motivasyonun ekonomik davranışları nasıl yönlendirdiğini (Troeltsch 1981; 815), araştırmaktadır.

Ancak, kurtuluşa erme ümidi, davranışların nihai gayesi haline gelmedikçe, dünyevi işler dinsel bir içeriğe sahip olarak ibadet anlamında kutsanamayacağı için; dindeki irrasyonellikten rasyonelliğe geçişi karakterize eden dünyevi etkinliklerin benimsenilen iyi işlerden sayılarak; iş uğraşısı sırasında kişinin davranış ile ilişkilerini sürekli denetimden geçirerek sistemleştirilmesi olanaklı olmaz. Çünkü, dünyevi işlerin dinsel bir içeriği taşıdığına inanarak kazanç maksadıyla hayatını düzen altına alan rasyonalist bir kimse; sadece, irrasyonalist bir ahlakı karakterize eden, bu dünyanın gelip geçici olduğu inancı içerisinden tembellik halindeki tefekkür ve mahrumiyeti yücelten bütün değerlerini terk ve ret etmekle kalmaz; fakat bununla beraber, Tanrı inayetine yalnız işindeki başarılarıyla erişebileceğine inanmak suretiyle, faaliyetinin, kendisine sorumluluklar yüklediğini artık idrak eder. (Troeltsch 1981; 816) Ayrıca, orta çağ kilisesinin, dıştan zora dayalı usullerle kurmak istediği dinsel kontrolü, kendi içinde, yalnızca eylemlerini sistemleştirmek suretiyle kurar. Böylece, Tanrıyı içinde hissederek hiçbir kurum veya şahsın aracılığına muhtaç olmayan kalvinist, dünyevileşen idealleriyle kendisinin Tanrının bir aracı olduğuna inanmasıyla; işinin gerektirdiği sorumluluk anlayışı ve disiplinli çalışma hayatı gibi tavır ile davranışlarına bağlılığını, Tanrıya bağlılığın somutlaşmış bir ifadesi olarak yorumlamıştır. Daha çok kazanarak işinde gösterdiği başarıları ve mesleğinde kat ettiği mesafelerle ulaştığı toplumsal konumları, Tanrının lütfunun bir işareti olarak görmekle (Calvin J. 1968; 843-847); iş hayatının zorunlu kıldığı sorumluluk ve disiplin anlayışı, iman gücünde bütün faaliyetlerini kuşatmıştır. Tanrının kendisine uzanan yolu, kalvinistin anlam ve maksadını kazanç tutkusunda bulduğu, ilke ve prensipleriyle yönettiği rasyonel faaliyet tipiyle dünyevileştiği için; dinin ahlaki yükümlülük özelliğinde çalışma hayatıyla özdeşleşmesiyle, ekonomik davranış dinsel bir kutsallık kazanmıştır. (Troeltsch E. 1981; 849-852)

Dindeki irrasyonellikten kopuşla gerçekleşen kültürel temeldeki rasyonelleşme süreci içerisinde; kazanca yönelik çalışmanın, ekonomik etkinliklere aktarılacak servet yığmanın bir kutsallık kazanmasıyla; kültürel değerlerle uyum içerisinde olan rasyonel iş hayatı meşrulaşarak, burjuva faaliyet tarzına uyum gerçekleşmiştir. (Bebb 1980; 124) Böylece, vakit nakittir anlayışının gelişerek, tembelliğin ve aylıklığın maddi birer kayıp olduğu kaygısı kişilere hakim olmuş; sadece, çalışkanlık ve dürüstlük halinde paranın ve zamanın akılcı kullanılmasıyla, servet edinilmesinin meşru olduğu anlaşılmıştır. (Bebb 1980; 128) Dakiklik, tutumluluk, çalışkanlık ve ölçülülük içinde önceden tasarlanarak belirlenen hedeflere erişmek

gayesiyle, sistematik bir çalışmayla yürütülen rasyonel burjuva faaliyetinde kazanmak, insan hayatının yegane gayesi haline gelmiş; çevresinde kendisine karşı güvensizliği doğuracak her hangi bir davranıştan kaçınarak, bütün yaşantısını ahlaki ilkelerle donatmıştır. (Bebb 1980; 130) Özellikle de, geleneksel faaliyet tipi tam anlamıyla ortadan kalkarak, içerik itibarıyla olduğu kadar biçimsel bakımdan da, burjuva faaliyeti rasyonelleşmiştir. *“Faaliyetin rasyonelleşmesi sürecinin en önemli görünüşünden biri, eski adetle hiç düşünülmezsizin kabul etmenin yerine, kişisel çıkara dayanan durumlara önceden tasarlanarak uyum sağlanılmasının esas alınmasıdır.”* (Weber 1947; 86) Kalvinist değerlerin anlam bağıni oluşturan rasyonel burjuva faaliyetine uyum sağlamasıyla, bütün işlerin sağlam hesap temeline ve gelişen muhasebe yöntemlerine dayalı olarak bir düzen altına alınması ve sistemleştirilmesi gerçekleştirilmiştir. (Weber 1947; 87) Her bir ekonomik eylem biriminin kendi yürüttüğü işiyle ilgili kararları yine kendisi alarak, belirlediği hedeflere kendisinin seçtiği araçlarla erişerek sağlanan özgürlük ortamı içerisinde kurulan piyasanın, her türlü sınırlama ve müdahale, yasaklama veya belirlemeden kurtulmasıyla olanaklı olmuştur. (Weber 1947; 92)

Karşılıklı olarak birbirlerini etkileyen ve vücuda getiren, kültürel değerlerden ve kişilerin düşünceleri ile değer yargılarından oluşan ideal tipin temsil ettiği zihniyetin hakim kılınarak, buna uygun gelen karizmatik otoritenin kurulması (Weber 1984; 116), Max Weber’e göre; dinsel değerlerin meydana getirdiği bu ideal insan tipini benimseyen öncüler, kendi kişisel yaşantısında yaşattığı söz konusu bu saf tipin bir bütün haldeki davranış tarzını, tutumlarını ve bunların sevk ettirici güdülerini ifade eden değer yargılarını yansıtmaktadır. Böylece, müritleri sayesinde bu saf tip yavaş yavaş toplumda rağbet görerek, insan-toplum-kültür arasında bir bağ kurarak faaliyet tarzlarına nüfuz etmesiyle gerçekleşmektedir. (Weber 1984; 121) Bu küçük karizmatik grup, bir taraftan örnek davranışlarıyla yeni kültürel değerleri, ideal insan şahsiyet tipi özelliğinde çevresine aşılarken; diğer taraftan da, kendi kişiliğine uygun kimseleri seçerek, söz konusu bu yeni karizmatik şahsiyet tipine devamlılık sağlamak peşindeydiler. (Yinger 1992; 69) Artık karizmatik otoritenin yeni liderleri, eskisi gibi kalıtım yoluyla babadan evlada aktarılan şekliyle değil, fakat kendi seçilmişlik emaresini gerçek anlamda taşıyan ve çevresine bu saf tipi benimsettirme yeteneğine ve ikna gücüne sahip olan; kısacası, kendisine özgü kişisel yetenek ile niteliklerinin dikkate alındığı bir seçimle, yani demokratik usullerle seçilmekte (Yinger 1992; 70) , hür irade esas alınmaktadır. Böylece, kişisel yeteneğiyle birlikte, faaliyetlerinde başarı birinci derecede rol oynadığından, eski

kültürel yapının yıkılıp yeni değerlerin aşılmasında insan etkinliği esas işlevini oynamış ve bu toplumsal işlevini de yadsınılmayacak bir kesinlikte göstermiştir.

“Çevreye belli bir mesajı iletirken ortalama ve her şeyden önce kalifiye olmayan kişinin kolay anlayacağı ve ısınacağı sade, basit kıssa ve rumuzlara seslenmesini bilen ve başaran yaklaşım o yolda ağır ve yüklü dogmalara kıyaslanamayacak bir etkinlik kazanıyor demektir. Dinin gerçek hayata etkisi incelenecekse, önce resmi dogmaları ile pratikte belki de kendi isteği hilafına sürdürülen fiili davranış türünü ayırmamız, sonra da zirvede ‘virtuose’ çevrenin (üstün nitelik ve yetenek sahiplerinin) sürdürdüğü inançlarla tabanda kütle inançlarını ayırt etmemiz gerekir. Üsttekilerin din anlayışı ve inançları gündelik yaşayış için ancak bir örnek görevini görür; iddiaları üst perdede talep ve iddialardır ve halleriyle gündelik ahlaka ölçü alınamazlar. İkisi arasındaki ilişki, bir dinden ötekine değişir. Ham ve işlenmemiş haldeki insan hamurundan zararlı hırsırları, kaba sevki tabiiileri atıp arınmanın yolu ve yöntemi her halde kütlenin üstünde elit (virtuose) tabakaya ağırlık tanımakla sürdürebilirdi. Dinin üst perdede iddiaları olsa olsa o yolda telkine en fazla yatkın kafa biçimine sahip bir çevre için yontulup şekillenmiş olacaktı. Kütle nazarında olağanüstü bir kuvvetle (charisma) donatılmış sayılan bu seçkin çevrenin kahramanları değişiktir. İlk hristiyanlığın pasif martir’’ ve arkasından kendisini Tanrıya adanmış hücre ve çile ehli (keşiş), kalvinizmin sert ve müsamahasız riyazetçisi bulunmaktadır. Her biri için Tanrının seçilmiş kulu sayılmanın güveni, tutulan yol ve yöntem hangisi ise orada ehliyetinin günü gününe inandırıcı delillerini vermekle mümkün! Hücre ve çile adamı ise, dünya feragatını her haliyle göz önüne sererek Tanrının şanını ancak düzenli bir iş ve meslek çerçevesinde metodik çalışma ile yüceltmeyi mümkün gören bir riyazet inançlısı ise, her gün dünya yüzüne bu inancın gözle görünür eserlerini sıralayarak!” (Ülgener 1981; 25, 35, 36-37)

Yegane ibadethane olarak düşünülen iş yerindeki başarısı, gerek Tanrı katında ve gerekse de kutsal cemaat içinde seçilmişliğin, itibar görmenin en önemli kıstası haline gelmesiyle; kalvinist mezheplere katılanların birinci hedefi eski geleneksel yapıyı ortadan kaldırmak, her türlü iltimasa ve babadan evlada aktarılan ayrıcalıklara şiddetle karşı çıkarak, seçilme olgusunu esas almak olmuştur. (Brown 1979; 200) Seçilme olgusunun tek işareti, dürüstlük içinde ekonomik başarı, karlılık durumu vs., gibi somut ölçütler olduğundan, ekonomik etkinliklerde rasyonellik belirleyici bir rol oynamış, metodik çalışma düzeni esas alınarak ussallık hayatın her sahasına nüfuz etmiştir. Artık kalvinist müritler, diğer önemli hedefleriyle, yani rasyonel teknolojiyle maliyetleri en aza indirmek, sürekli ve sistematik olarak yürütülen çalışma hayatını ussal kılarak planlanan belli ekonomik maksatlara yine

belirlenen sürelerde ulaşmakla; rasyonel muhasebe sayesinde ekonomik başarısını görmek ve böylelikle bütün eylemlerini kontrol altına almakla, ussal ekonomik insanın kişilik özelliklerini oluşturmuşlardır. *“Fakat, Protestanlıkla demokratik usuller arasındaki karşılıklı ilişkilerde, Protestanlıktaki dünyeviliğin kutsallaştırılması çok çarpıcı bir örnektir. Reformcuların kendisi de tıpkı demokrasinin bir şampiyonuymuşçasına kutsallaştırılan dünyevilik uğruna yapılan bir uğraşı veya mesleki faaliyet, politikanın berraklığını engelleyememiş; ve en iyi düstur olan, 'din ile politikanın birbirine karıştırılmamasını' kavrama zorunluluğunu bilen halk tarafından sık sık doğrulanarak dinsel tahakküm ret edilmiştir. Protestanlıkta var olan bu sosyal mahiyet, demokrasinin ibarelerini nasıl başlatmıştır? Seçilme öğretisi, siyasi demokrasiye en önemli katkıyı sağlamıştır. Hatırladığımız kadarıyla, seçilmişlik öğretisi, Kereminden dolayı Tanrı tarafından, layık olmadıkları halde bazı kişilerin seçilmiş olduğunun onaylanmasından ibarettir. Bu inanç, halk ile kral arasındaki temelden kaynaklanan farklılığı kırarak, ortadan kaldırmıştır. Zira, her iki kesimde Tanrının önünde aynı konuma sahip olarak ayakta durmaktadır; hepsi de Tanrı aşkına layık olmayan günahkar kimselerden olmalarına rağmen, hangi şekilde olursa olsun, hepsi de sevgi doludur. Bu eşitliğin yeni bir şekliydi, eşitlik bütün insanlığı kapsamına almaktaydı. Bundan dolayı da, kalıtımsal olarak geçen hiçbir ayrıcalık tanımadığı gibi; hiçbir grup diğerine oranla daha fazla oy verme, yetkili kılınma vs., gibi ayrıcalıklı haklara da layık değildir.”* (Brown 1979; 200-201)

SONUÇ

İş yerinde rasyonel ve metodik çalışma hayatının, seçilme güdüsüyle oluşmasıyla, verimlilik ve karlılık da teşebbüsün yapısına girmişti. Böylece , babadan evlada aktarılan ve hiç değiştirilemeyen meslek olgusu çökmüş; yerini dürüstlük, dakiklik, çalışkanlık, verimlilik, yaratıcılık vs., gibi bir takım kişilik özellikler iş hayatında ölçü olarak dikkate alınmaya başlamıştır. Hiçbir insanın kendi hür iradesiyle Tanrı katında asla arındırılamayacağını, seçilmişlerden olamayacağını katı kadercilik inancıyla kabul eden kalvinistler’ hiçbir kimsenin garanti edemediği ve kesinlikle kimin bu seçilmişler safına katıldığının bilinmediği Tanrı mağfiretinin emarelerine; her insanın dinsel bir mahiyet kazandırdığı dünyevi faaliyetlerinde metodik ve rasyonel çalışma tarzıyla ulaştığı başarısı ile tavırlarında tutumluluk ve dürüstlüğü nispetinde ulaşmasında; Tanrı bütün insanlara eşit şans tanımış ve günahkarlıklarından dolayı hiçbir ayırım yapmamıştır. Böylece, kalvinistin kaderci inancına göre, her insan eşittir ve eşit olduğunu hissederek dünyevi faaliyetlere yöneldiği ölçüde de hürdür. İnsanlar arasındaki eşitliği savunmasıyla, kişinin dünyevi eylemlere yönelmesi

ölçüsünde özgürlüğe ulaşacağını müritlerine telkin etmesiyle kalvinizm; insanın, kendi kendisine güven aşlamak suretiyle, rasyonel davranış tarzlarını tüm fiil ve ilişkilerine hakim kılmıştır.

Sadece kar etmek gayesiyle, belirlediği hedeflere seçtiği araçları en rasyonel bir şekilde kullanarak varması için, risk ile sorumluluğunu da üstlendiği bütün faaliyetlerinde hür kılınan burjuvazi; bütün sınırlama ile yasaklamalardan kurtulmuş, kazanç güdüsüyle işleyen serbest pazar sayesinde de bir sınıf olarak yükselmiştir. Zira, rasyonel bürokrasinin gelişmesi sonucunda burjuvazinin ussal faaliyeti hukuksal bir statüye kavuşarak firma bünyesinde sistemleştirilmiş; şirket adı altındaki bu metodik çalışma düzeni içerisinde geliştirilen muhasebe yöntemleri sayesinde, hem işlerin sürekli denetimi olanaklı olmuş, hem de maliyetlerin düşürülerek en ucuza üretme gayesine erişilmiştir. Burjuva faaliyet tarzı, toplumda çoğunluğu oluşturan kişilerin düşünce ve eylemlerindeki değişme sonucunda; buna neden olan, dinin bir taraftan dünyanın içine çekilerek kazanç tutkusuyla yönlendirilen dünyevi faaliyetler önünde engel olma zihniyeti terk edilmiştir. Diğer taraftan da, dünyayı dinin dışına çıkartarak dinsel tesir ve nüfuzundan tamamıyla arındırılan hukuki ve siyasi yapının rasyonelleşmesiyle; ve nihayet, her bir ekonomik birimin kararlarında özgür olduğu ve de uygulama esnekliğine sahip bulunduğu piyasa organizasyonu dahilinde faaliyetlerin yürütülmesiyle, yasallaşarak meşruiyet kazanmıştır.

KAYNAKLAR

- Bebb E.D. (1980). Nonconformity and Social and Economic Life 1660-1800, Porcupine Press Philadelphia
- Brown R. (1979). The Spirit of Protestantism, Oxford University Press, London
- Calvin J. (1968). Institutes of The Christian Religion, The Westminster Press, Philadelphia
- Troeltsch E. (1981). The Social Teaching of the Christian Churches, The University of Chicago Press, Chicago
- Ülgener S.F. (1981).İktisadi Çözölmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası, İstanbul
- Ülgener S.F. (1941). İktisadi Hayatta Zihniyetin Rolü ve Tezahürleri, İstanbul
- Ülgener S.F. (1981). Dünü ve Bu Günü ile Zihniyet ve Din İstanbul
- Weber M. (1984). The Protestant Ethic And The Spirit of Capitalism, George Allen and Unwin London
- Weber M. (1964). The Sociology of Religion, Methuen Press London
- Weber M. (1947). The Theory of Social and Economic Organization, Free Press of Glencoe, New York
- Weber M. (1950). General Economic History, Free Press Glencoe, New York
- Weber M. (1969). On Charisma and Institution Building, University of Chicago Press, Chicago
- Weber M. (1948). From Max Weber: Essays in Sociology, Oxford University Press, New York
- Wellman W. (1967). The Wesleyan Movement in the Industrial Revolution, Russel & Russel, New York
- Yinger M.J. (1992). Religion, Society and the Individual, The Macmillan Company, London